

266966

A

VÁCZI KÖNYVNYOMDÁSZAT TÖRTÉNETE.

AZ ITTENI ELSŐ NYOMDAI SZABADALOM

SZÁZADOS

ÉVFORDULÓJA

1875-ki július 11-én tartott

EMLÉK-ÜNNEPÉLYÉRE

IRTA

KARCSÚ ANTAL ARZÉN,

a sz. ferenczrendi váci kolostor főnöke, a sz. hittudomány s latin nyelv tanára, a magyar történelmi társulat rendes tagja.

VÁCZ,

Nyomatott Serédy Géza „Siketnémák iparint.” könyvnyomdája gyors-sajtóin. (Csillag-utca, saját ház.)

MDCCLXXV.

3578

A

VÁCZI KÖNYVNYOMDÁSZAT TÖRTÉNETE.

AZ ITTENI ELSŐ NYOMDAI SZABADALOM

SZÁZADOS

ÉVFORDULÓJA

1875-ki július 11-én tartott

EMLÉK-ÜNNEPÉLYÉRE

IRTA

KARCSÚ ANTAL ARZÉN,

a sz. ferenczrendi váczai kolostor főnöke, a sz. hittudomány s latin nyelv tanára, a magyar történelmi társulat rendes tagja.

VÁCZ,

Nyomatott Serédy Géza „Siketnéma”k iparint.” könyvnyomdája gyors-sajtóin. (Csillag-utca, saját ház.)

MDCCCLXXV.

~~Handwritten notes and a large diagonal line.~~

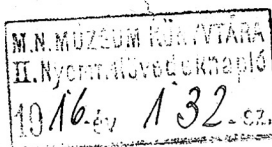
„Colligite fragmenta, ne pereant.“

S. Joan. evang. VI. 12.

19

266966

A VÁCZI KÖNYVNYOMDÁSZAT TÖRTÉNETE.

I. Ambró Ferencz Ignácztól Gottlieb Antalig.

Csak a harczy viharok elmúltával, a XVII. században kezdé hazánk nagyobb szellemi lendületnek örvendhetni, noha ekkor még *Latium classicus nyelvének, a latinnak uralma is szilárdan tartotta magát*, mit az ezen örökké fölséges nyelven megjelent igen számos művek és a hivatali jegyzőkönyvek is elég hangosan bizonyítanak. Igen, ezen század adta a nemzeti ébredés nagy discszoszorus bajnokait, melyeknek tündökölnék a magyar irodalom történetében: *Kazinczy, Benkő, Virág, Dajka, Csokonay, Berzsényi, Katona*, stb., kik kedves magyar hazánk édes hangzású nyelvét buzgó törekvéseikkel nagygyá teremték, s ennek következtén a sajtók száma szaporodni kezdé országunkban minden nevezetesebb helyeken, és így Vác városa sem maradhatott nyomda nélkül.

Azonban, hogy mikor keletkezett itt az első nyomda, adatok hiányában meghatározni nem tudjuk; mert, hogy az 1775-iki év előtt, midőn a váczi nyomdatulajdonos a szabadságot nyerte, itt már jelentékenyen működő sajtó létezett, a többi között az is bizonyítja, hogy a Vácot oly igen kedvelt *Mária Teréz* királynőnk fölséges férje *Lotharingi Ferencz*, kivel ő birodalma kormányzását megosztotta, a fejedelmi egyének dicséretes szokásaként, kiknek mindegyikök tanul valami nekik tetszőbb mesterséget, — fiatal korában a nyomdászatot Vácztól tanulta. Állításunk mellett harczol az is, hogy itt ama királyi szabadság keletkezési éve előtt már a következő művek jelentek meg:

Cetto Benedek kegyesrendi áldozár és tanártól: *Dissertationes de Maioribus Hungariae*, Váci 1770. — *Horváth Imre* sz. ferenczrendi paptól „*Sz. Mária Magdolna esete és megtérése*“ Vácztól 1771-ben. — *Migazzi Kristóf* bibornok és a váczi püspökség administratora, az általa alapjából épí-

tett híres székesegyházban a káptalan és papsága ünnepélyes bevezetése (1772. aug. 3.) alkalmával mondott nagyszerű, eszmegazdag beszédjét még ezen évben itt Vácztól kinyomatta ívrétben. — Ugyancsak itt jelentek meg *Bossányi Seraphin* minorita-rendi áldozár és jeles hitszónoknak halotti beszédei (*Sermones Funebrales*) is 1772-ben 8-dr. — Itt látott világot 1772-ben a termékeny tollú, ékes magyar nyelvű, hittudós *Telek József* (szül. 1716-ban Tarnóczon, Nógrád vármegyében) váci sz. ferencz-rendi kolostor egykori főnökének „*Tizenkét csillagú korona*“ czim alatt a Bold. Szűz évi 12 ünnepére alkalmazott kitűnő egyházi beszédei gyűjteményének II-ik kötete, ívrétben, 611 lap; az I-ső kötet kiadását Pesten eszközölte, s ott adta sajtó alá többi műveit is. Az itt szóban levő, Vácztól megjelent legkitűnőbb művének még maig is több példánya őriztetik illő kegyelettel a helybeli sz. ferenczrendi kolostor jól rendezett és 1609 műből álló könyvtárában, melyben mellesleg mondva, több mint 121 sz. ferenczrendi írónak műve található.

Nemkülönben Vácztól adta ki *Kósa Benedek* sz. Ferencz szerzetesbeli híres hitszónok is, ki egy ideig mint tábori pap működött, s a rend Üdvöztítőnkről czimzett tartománya rozsnói és váci kolostorait igazgatta, „*Concionum Syllogen*“ czimű művét 1773-ban, s ugyanitt adta sajtó alá szintén ezen évben „*Juda és Jerusálem királya, siralmas Sedekiás*“ czim alatt jeles böjti beszédeit, melyeket 1769-ben a lévai sz. József templomában mondott el a hivek nagy lelki épületére. E mű czimlapján alul a szokott helyen ez áll: *Nyomtatott. VÁCZON, Ambró Ferentz Ignácz püspöki könyvnyomtató által 1773. Esztend.* — Schwandtner János György: „*Scriptores Rerum Hungaricarum Veteres ac Genuini*“ Bécsben 1768-ban megjelent művének II-ik része előtti bölcsészeti tételeket, melyekből nmlgú és földő gr. *Eszterházy Károly* váci püspök kegyvérdlete alatt, a váci kir. nemés nevelő-intézetben, a Theresianumban, bölcsészetet tanult *Steöszel József és Krisztof* nemes ifjak *Henyei Vincze* kegyesrendi tanár oktatása után diszputatkozást (*Defensio publica* vagy *Examen Academicum*) állottak ki 1773-diki augusztus hóban, — ezen évben Vácztól *Ambró Ferencz Ignácz* püspöki nyomdász sajtója alól osztották ki a számosan megjelent vendégek között. — *Szikoray Miklós* váci kanonoknak a hit vitakérdéseiről (*De Controversiis fidei*) fordított polemicus műve is itt látott világot 1774-ben, 8-drben.

Még a királyi szabadalom kinyerése előtt, de már annak keletkezési évében nevezetessé lőn e nyomda, a magyar királyi httö-tanács által kiadatni szokott *királyi rendeletek* (Mandata Regia) ivrétheni kinyomása által, és tán ezek csinos kiállítása s a föntebb említett *Lotharingiai Ferencz* különös pártfogásának köszönendő ama szép nyomdai kiváltság, mely oly erővel birt, hogy senkinek nem volt itt szabad Váczott egy másik nyomdát fölláztatni. Az eredeti, 1775. június 23-kán kelt latin okiratot *Mária Teréz* királynő ő felsége sajátkezüleg írta alá s írásán nagyon meglátszanak a női kezek vonásai. Hangzik pedig e nevezetes okmány kedves honi nyelvünkön ilyenképen :

„Mi *MÁRIA TERÉZ*, Isten kegyelméből rómaiak özvegy császárnője, Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-, Tótország stb. apostoli királynője, Osztrákhon főhercege stb. stb. Emlékezetül adjuk jelen sorainknál fogva mindazoknak, a kiket illet : Hogy mink, miután a mi hívünk *Ambró Ferencz*-nek, Fölségünk elé az iránt tett legalázatosabb kérelmét a mi hű alattvalóinknak jólétök iránti tekintetéből kegyesen s egyszersmind anyailag teljesíteni kívánnók, azt ugyanazon *Ambró Ferencz*-nek a mi hatalmunk teljéből és különös, császári és királyi kegyelmünkéből kegyesen megengedendőnek és adandónak tartottuk, miszerint ő az országbeli hiveink közjava — és hasznára, a Pest vármegyéhez tartozó *Vác püspöki városban nyomdát állíthasson* és ott bármily nemű könyveket (de más, különös kiváltságok sérelme nélkül, melyek általunk ez vagy azon könyv kinyomására nézve különösen adattak) kinyomhasson, azokat eladhassa és e végből társakat tarthasson, tanulókat fölvehessen, azokat taníthassa és szokás szerint fölshabadíthassa ; de úgy és oly föltétel alatt, hogy ugyanazon *Ambro Ferencz* előbb magát finomabb betűkkel lássa el, és azután minden általa a sajtó alá adandó iratokat a mi királyi helytartó-tanácsunknak átnézés, bírálat és jóváhagyás végett megküldeni, és minden félév alatt, minden, általa kinyomott bármely könyvek vagy munkák három példányát ugyanazon királyi tanácsunkhoz eljuttatni kötelmének ismerje ; mert különben ezen kegyelmünk és kegyes engedélyünkkel épen nem akarjuk, hogy éljen. Először megengedjük és meghagyjuk jelen soraink erejével, miszerint nektek, bármely állapotú, rangfokú és méltóságú alattvaló hiveink legyetek is, különösen pedig a nevezett Pestvármegyének e soraink által, erősen megparancsoljuk és azokat megbizzuk, hogy a fönemlített

Ambró Ferencz-et a nyomdászat gyakorlásában nyíltan vagy magánlag semmikép háborgatni, akadályozni vagy neki alkalmatlankodni, és őt attól eltiltani ne merészeljétek; hanem inkább őt ezen jótékony kegyünk és engedélyünkkel, a neki főntebb jelzett és engedményezett mód szerint szabadon, bizton és minden kár, alkalmatlankodás és akadály nélkül élni és annak örvendeni engedjétek, és azok által, a kiket illet, élni és neki ezt megengedni akarjátok és tartozzatok. Ezen titkos függő pecsétünkkel, melylyel mint Magyarország apostoli királynője élünk, megerősített iratunknál fogva, melyet, annak elolvasása után, az előmutatónak mindig visszaadani akarjuk és parancsoljuk.

Kelt az általunk őszintén kedvelt hivünk, tisztelendő *Bajzáth József* ansariai püspök, sz. István apostoli király jeles rendjének lovagja, sz. Jakab silisi apátja, sz. Tamás esztergomhegyi prépostja, az esztergomi érseki egyház kano-nokja, valóságos belső titkos tanácsosunk, és a nevezett Ma-gyarországunk részéről a mi udvarunk alkorlátnokának keze által, osztrákhoni főherczegi székvárosunkban, Bécs-ben, junius huszonharmadikán, az Ur ezer-hétszáz-hetvenötödik esztende-jében, Magyar-, Cseh- és egyéb országaink harminczötödik évében. *Mária Teréz* mk. — *Bajzáth József* ansariai püspök mk. — *Jablonezy József* mk.“ — (Eredetije latin szövegü).

„2905. *Nyomdászati szabadalom*, a Váczott letelepült *Ambró Ferencz* könyvnyomdász részére 1775. jun. 23-ról a a legkegyelmesebben engedélyezve.“ (Ez németül van írva, mig a következő latinul):

„1775. jul. 31-kén Pesten tartott Pest, Pilis és Solt t. e. vármegyék közgyűlésén, ezen *Ambró Ferencz*-nek a Vác püspöki városban tartandó nyomda tekintetéből legkegyelme-sebben kiadott császári és királyi szabadalom a maga módja és ünnepélyessége szerint kihirdettetett, és senki ellent nem mondván, elfogadtatott. Jegyeztetett és kiadatott általam, *tahii Tahy György*, mint a nevezett megyék jegyzője által.“

Ezen a püspökuradalmi és városi hatóságnál is szabály-szerűleg bemutatott és kihirdetett, nagy pergamen-ivre szép betűkkel diszesen írott okmányról nemzeti színű vékony zsi-nórkákon függ szép, *megaranyozott tok*-ban a maig is egészen úde szint mutató jól megőrzött nagy királyi pecsét. — Hogy e becses ereklyét dicsőreates kegyelettel és gondosan őrzik a Serédy-féle nyomda csinosan berendezett irodájában, azt mon-dani is fölösleges.

Az itt egész terjedelmében közlött nyomdai szabadelomból kitűnik, miszerint tudtunkra *Ambró Ferencz volt Váczott az első nyomdász*, ki a kiváltság kinyerése előtt már mint nyomdász öt évig működött itt, és mint említők, legrégebb nyomtatványa, melyet ismerünk, a fentebb érintett bölcsészti tételeket tartalmazó, melyek itt 1770-ben láttak világot. Annak czimlapja hátulján „*Ferencz*“ keresztnéve után még „*Ignác*“ is áll, valamint több régebb nyomtatványai czimlapján is, míg később az „*Ignác*“ nevet már elhagyogatni kezdte. Ő tanult, rendesen kiképzett nyomdász volt; mert különben nem kaphatott volna oly szép királyi szabadalmat; de származását és nemzetiségét illetőleg még eddig homály fedi. Életéből is igen kevés adatot birunk fölmutatni. Az 1780. jun. 13-kán tartott ülésében a városi hatóság maga elé idézte és keményen megtiltotta neki, mikép ezentul ne merészeljen a mesterlegényeknek tetszése szerint kinyomatott bizonyítványokat adni pénzért, hacsak az illető mester segédjének az ő vi-seletéről jó iratot nem ad. Mire e nyomdász tiszteletteljesen kijelentette, hogy ezentul a tanács rendeletének engedelmeskedni fog.

A következő, 1781. aug. 3-ki tanácsülésen ezen ügye fordult elő, mikép azt az illető püspökvárosi Jegyzőkönyv szóról-szóra így tartalmazza: „*Ambró Ferencz* itt Lakos Könyv nyomtató a Tanács előtt megjelenván, abbéli Könyörgésit nyuitotta, hogy mivel ők Ország szerént a katona tartástul, Város robottyaitul mentek volnának, Ő iránta is Ő Fölsige Privilegiuma mellett valamely reflexióval lenne a Tanács, megvizsgálatódván a dolog, és föl vétettetvén az, hogy már a véget a Tkts Plenipotentiarius Urnak Biró Uram előtt emlékezetet tett, hogy a mennyire lehetne, szép móddal egyezne meg vele a Tanács, ne talán Fölsőséghez kelvén, minden Város java nélkül az föllyebb irtaktul Szabadulását meg kaphatná, de ugyan tsak *hitvesse bábaszszony* lévén, a véget is valami reflexiót érdemelne, addig is, méglen a Tanács az eránt más rendelést téssen, *esztendőnként egy Suffrin fizetése* mellett az közönséges robotoktul és több Város terheitul maga és háza föl Szabadítatott, úgy mind azon által, hogy azon kívül a portiót többi Lakosokhoz képest, a mint értéke hozza magával, fizetni köteles légyen.“

Ambró Ferencz sajtója alól kerültek ki még a következő művek is: Tdő *Horváth Imre* Üdvöztőnkrol czimzett sz. ferenczrendi szerzetestartománybeli áldozártól „*Szent Má-*

ria Magdolna esése és megtérése.“ Váczott 1780-ban már másodsor. — Szalay Ráfael kegyesrendi pap *Dissertationi* Váczott ugyanezen évben. — Losonczy Ferencztől: *Három Kistükör* 1781-ben. — Takács Ádám kisváci kálv. prédikátortól: *Kérdések a keresztényi ünneplésről* 1782-ben, és „*Lelkipásztori vigasztalások*“ című műve is itt látott világot. — Horváth Seraphin minorita-rendi áldozártól: *Sermones Catechetico-Doctrinales* 1783-ban. — Hitelemzői beszédek folytatása, 1786-ban. E mű, mely 8-drten 196 lapra terjed s toldalékkal is el van látva, „*Nagy katekismus azaz Keresztényi Oskola*“ nevet visel, Bécsben 1783. máj. 15-kén láttatott el az „*Imprimatur*“ engedélyvel a királyi könyvbíró hatóság által, a czimlapon olvasható kézirat által Bossányi Seraphin minoritarendi áldozártól írottnak állittatik, s az érintett 1786-ki évben „*Vátzon Ambró Ferentz* kir. priv. Könyvnyomtató költségével“ újra kinyomatott. — A már szintén említett Losonczy Ferencz: „*S. O. Dissertatio de Homicidio poena mortis puniendo*“ című műve is itt került ki a sajtó alól, 1788-ban.

Csak azt jegyezzük itt föl még Ambró Ferenczről, hogy volt neki egy Károly nevű rosz gyermeke, ki egy 9 forintos tajtékpipa ellopásaért, a városi hatóság ítélete folytán 12 virgácsütéssel büntettetett meg. — E vásott gyermek munkás, nagyon tevékeny atyja a honi nyomdászat történelmében, a valódi érdemeket méltányolni képesek részéről mindig kitűnő polczon fog szemléltetni s a halás utókor emlékéből mi sem irtandja ki nevét.

2. Gottlieb Antaltól Plöszl Lipótig.

Ambró az 1793. ápril 16-kán tartott városi tanácsülés ügyiratai egyikében már mint elhunyt említették, s az ezen évi május 17-ki ily ülésben Regele József tanácsbéli úr, mint az Ambróféle hagyatékna, az úrszéki végzés folytán kinevezett tömeggondnoka, azon bevallást teszi, miszerint az Urban kimúlt Ambró Ferencz Ignác nyomdáját ennek minden hozzátartozói s házával együtt Gottlieb Antal művezető (factor) 3441 frton örökáron megvette az uradalom engedélyével. Miután ezen új nyomdatulajdonos a városbai bekebelezés díját, a 7 frt s 17 krt lefizette, a bevallási okmány neki kiadatni végeztetett az illető püspökvárosi tanács által. Hogy ő alatta is igen keresett, tehát virágzó volt a váci nyomda, mutatják és

hirdetik az ő sajtója alól kikerült számos művek. Buzgó tevékenységének mindjárt az első évben igen fényes bizonyítékát adta, melylyel magát az első rangú nyomdászok sorába küzdötte föl.

Igy mindjárt az első, 1793-diki évben hagyta el sajtóját a derék *Katona István* szépművészetek és bölcsészet tudora, a kalocsai érseki könyvtár főnökének „*Historia Critica Regum Hungariae stirpis austriacae*” című híres műve X-dik kötete, sor szerint XXIX-dik, 8-dr, 963-nál több lapon, ajánlva a ngos és földő váczí káptalannak, mint írja, hálája jeleül. Ekkor az érdemes váczí káptalan a következő nagynevű tagokból állott: *Zerdahelyi Gábor* (de Nyitra-Szerdahely) titopolitani fölszentelt és corczoli választott püspök, nagyprépost stb., *Bodonyi Sándor* olvasó-, *Lafftsák Nep. János* éneklő- *Schwarzer János Lajos* báró bosoni vál. püspök, ör- ; *Benedek Agoston* poenitentarius kanonok, főesperes ; *Erdélyi József*, *Bezzeg Mátyás*, *Tiller József*, *Makó Pál*, *Ciani Lénárt*, *Schwarczl Ferencz*, *Szerdahelyi György Alajos*, *Saffrath Lipót* báró, *Lafftsák Mátyás*. Ezek maecenási áldozata segítette Gottlieb sajtója alá a nevezett vaskos kötetet, melyben az ajánlat végén megjegyzi a tudós szerző, miszerint e káptalani urak költségén már több, a házára diszt árasztó művek adattak ki. — Tekintve a nyomdai eszközök ekkori gyarlóságát, csak ezen egy kötetnek megjelenése is maga képes lett volna Gottlieb jó hírnevét megalapítani, pedig a mondott 1793-ki évben még a következő művek is hagyták el sajtóját :

Bogyai Mihály kosdi plebánosnak : *A Kath. hit tudománya azon Ágozatinak, mellyekről visszavonások vannak, kitétele*” című műve, *Bossuet* után magyarítva, Vác 1793. — *Szabó József* „*Váczi gaboná*”-ról írott gazdasági műve ezen év vége felé látott itt világot. Ezen jeles író, egykor a tudós jezsuita-rend tagja, utóbb annak eltörltetése után Vácra helyeztetett át, hol mint püspöki szertartó dicséretesen működött. Innen Beszterczebányára tétetett át plebánosúl, hol meg is halt 1801-ben.

A következő, 1794-ben *Egyed Joákim* Remete sz. Pál egyetlen magyar szerzetesbeli áldozárnak „*A keresztény tudományról oktató beszédek*” című dolgozata, melyet a plebános urak használatára négy vastag kötetre terjesztve irt meg, jelent meg itt Vácztott. — *Hunyadi Ferencz* debreczeni prédikátor és superintendens korában bocsátott közre Vácztott 1794-

ben egy terjedelmes munkát ily címmel: „*Keresztény Archivarius avagy historiai gyűjtemény*,” két kötet, 8-dr., 538. és 470 lap. — Simon Máté előbb szintén pálos kolostori pap, aztán pedig kárászi plebánosnak „*A káromkodásról tiz prédikációk*” czimű műve 1795-ben látott világot Váczt. — Itt kerültek ki a sajtó alól: báró Splényi Ferencz váci püspök lelki nyugalmaért tartott ünnepélyes gyász-isteniszolgálat alkalmából keletkezett ily című füzet: „*Oratio, cum Solennes Exequiae Exllmi, Illmi ac Rdsmi Domini Domini Francisci Xaverii e Liberis Baronibus Splényi de Miháldi Episcopi Vaciensis S. Caes. Regiae et Apost. Maiestatis Actualis intimi status Consiliarii, Anno M. DCCXC. V. XI. kalendis Januarii Exstincti, VIII. Kalendas Februarii M. DCC. XC. VI. in Cathedrali Ecclesia Vaciensi Celebrarentur. Dicta ab Innocentio Simonchicz Clerico Regulari Scholarum Piarum in Gymnasio Vaciensi AA. LL. et Rhetorices Professore ac Exhortatore. Vacii, Typis Antonii Gottlieb Marmarossiensis, 1796.* Ez, tekintve a kort, nem rosszul van kiállitva, de a következő már roszzabb és izléstelenebb: „*Halottas Beszéd, mellyel Méltóságos Liber-Báró Miháldy Splény Xaviér Ferencz úr, váci megyés püspök, a Felső-ges Tsászári Apostoli Királyi belső valóságos Tanácsos úr Ő Excellenzziájának Szomorú vég-pompáját tisztelte Harsányi István Ketskeméti plébános és fűesperes, 1796-dik Esztendőben Boldog-Aszszony Havának 26-án; Váczon Nyomt. Marmarossi Gottlieb Antalnál.*”

A már említett Somoncsich Incze kegyesrendi áldozár és tanár számos alkalmi beszédei, különösen *Offidai sz. Bernárd szentté-avatása* alkalmából mondott 1796-ban Váczt s ugyanitt az ezen évben sz. István tiszteletére tartott jeles beszéde is ekkor láttak világot. — Ugyancsak e termékeny tollú rendbázi paptól jelentek itt meg egyéb beszédek is és különösen e bő és huzamos buvárlatról tanúskodó híres történelmi műve: „*Memoria Dipl. Sphragistica Abbatiae de Zenth Job*” (Oratio de Reliquiis Sanctorum die s. Stephani). — Csepcsányi Gábor kegyesrendi paptól „*Hasznos Múltság*” versekben, Váczt 1796., 8-dr. 121 lap. — A következő, 1797-dik évben is meglehetősen tevékenységet fejtett ki e nyomda tulajdonosa; mert annak folyamában jelentek itt meg ezen művek: a már említett Simoncsichtól: „*Supplémentum ad Dissertationem G. Pray de s. Dexterâ S. Stephani cum Historia Monasterii sz. Jog,*” Váczt 1797. — Hunyadi Ferencz debreczeni

kálv. predikátor és tiszántúli superintendensnek hátrahagyott „*Ötvenkét közönséges predikációk*“ című dolgozata, kiadva *Babos István* ó-budai predikátor által Vácson, 1797 — 1799-ben, 3 kötet, 8 dr. 608, 538 és 647 lapok. — *Molnár Borbálától*, a ki Sátoralja-Ujhelyen született s viszontagságos élete költővé tett, jelent meg itt 1797-ben „*Egy nemes cselekedetnek leírása.*“ — Ugyanezen 1797-ki évben látott világot ezen dolgozat is: *Huszonöt esztendőre szegődött házi és mezői szolgálta*, melyet tőő *Szaitz Leó* servita-rendi pap, korának híres hitészónoka, és hitének lángbuzgalmú védője irt. Meghalt ezen igen bő tudományú és szerfőlött tevékeny, vasszorgalmú író Egerben, szerzete kolostorában, 1792-ben, összesen 13 terjedelmes munkát hagyván hátra, melyek fényes tehetségének és kitűnő buzgalmának megannyi bizonyítványai. Ezek Páris, Berlin, Buda, Pozsony, Pest, s a nevezett mű Vác városban jelentek meg. Sokat irt latinúl is.

Gottlieb nyomdász ily szép működés mellett már egy általa föllállított betűöntődét is birt az izraeliták imaháza közelében, melylyel a nyomda is egybekapcsolva volt saját lakában. Azt jegyzi itt meg *Nagy Ferencz* úr, ki *Spitzer Miksa* szintén váczi nyomdatulajdonos úr művezetője volt s tőle a „*Typographia*“ című nyomdászati lapban a váczi könyvnyomda története dióhéjban, azaz igen röviden (IV. folyam, 1872. Pest, 15., 19., 21. és 24. számokban) megjelent, hogy nem tudni, vajjon Gottlieb tanúlt nyomdász és magyar születésű volt-e? Mi a kérdés első részét illeti, határozottan állíthatjuk, miszerint ő a nyomdászatot tanúlta; mert hisz, mikép fontosabb éritők, Ambrótól a váczi nyomdát, mint annak művezetője vette át örök áron. Hogy pedig magyar és marmarosi származású volt, bizonyítja „*Marmarosi*“ előneve. Azt is felhossa itt mellékesen az említett fiatal *Nagy Ferencz*, a jelenkori tőő papság rovására, miszerint ekkor még a clerus jobban pártolta a tudományos férfiak törekvéseit; mert mindenütt csupa papi művek megjelenésével találkozunk. Igen bizony kedves emberkém, mert ekkor még a tudományok egyéb ágai bölcsesikben szunyadoztak, s mert jobb, olcsóbb világ volt minden tekintetben. Ha akkor is már egyes főpapoknak 20—80 ezer forintnyi adót kellett volna fizetniök, bizonyára nem áldozhattak volna oly jelentékenyen a tudományok előmozdítására, illetőleg számos terjedelmes művek kiadására. Most pedig, hála különben ezért a haladás nemtőjének! oly bőven sarjadszanak elő a mindenféle irodalmi termékek, hogy ezeket mind meg-

szerezni, íróikat mind pártolni, ama nagy garraal hirdetett szabadelvűség okozta pénzszűk viszonyok miatt, lehetetlen. Az is bizonyos, mi itt jól tekintetbe veendő, hogy a journalistika roppant tért tartván hatalmában, a napi, időszakai s más életpályai lapok mohó olvasása háttérbe szorítja a legkitünőbb művek megszerzését is és pedig döbbenő mérvben. E szerény sorok írója több évi saját, és mások tapasztalatából tudja, *hogyha a földő magas clerus, mindamellett, hogy a sok adót fizetnie kell, és a templomok, paplakok, kolostorok, iskolák, kórodák, más sokféle közhasznú intézetek, a mindennemű szegényekre stb. jövedelme nagy részét oda áldozza, nem pártolná a jeles irodalmi termékeket, ezek bizonyára nem kerülhetnének a sajtó alá.* Tény ugyanis, hogy a világiak, tisztelet és becsület a kivételeknek, a komoly tudományi szakműveket nagy gyéren szerzik meg, ilyeneket csak a főpapi, kolostori s néhány intézeti könyvtárban lehetvén megtalálni! De nyomozzuk odább a váczai nyomda történetét, melynek működése folyton eléggé élénknek mondható . . .

József osztrák főherczeg és kedves hazánk nádora, 1798-ban Vácot magas látogatására méltatván, az ekkori derék váczegyházmegyei növendék-papság dicsdalt zengett tiszteletére, mely az előbb érintett évben ily czim alatt hagyta el a sajtót: „*Pietas Cleri Junioris Seminarii Honoribus Primi Vacium Ingressus Serenissimi Principis Regii Josephi Palatini et Archi-Ducis Austriae Sacrata.* Vacii 1798. Typis Antonii Gottlieb Marmarosiensis.“ E versek diszesen állítvák ki, tekintve az akkori viszonyokat; a papir vastag és kemény, betűi és a metszvények tisztán nyomvák, a rendszer meglehetősen, festéke nem szétfutó, mint sok régi nyomtatványoknál láthatni; mi napjainkban már a finom izlés és szépészet barátaira igen kellemetlen hatást gyakorol. — Ugyancsak ezen 1798-ban adta itt ki a főntebb is említett *Egyed Joákim* pálos-rendi pap „*Ünnepi prédikációk*“ című munkáját, 8-drétben, 918 lapra terjedő vaskos kötetben.

Segneri Pál, jézustársasági bő tudományosságú, hirnevessé váló után magyaritva, Vácott 1799-ben e munka hagyta el a sajtót: *Igazat mutató tükör.* — Ugy szintén Grondscky Sámuelről: *Historia Belli Cossaco-Polonici*, Vacii 1799. — *Desericzky József Incze* (a S. Thoma Aquinate) kegyes-rendi áldozár, kitűnő tudós váczai szentszéki ülnök „*Historia Episcopatus Dioecesis et Civitatis Vaciensis una cum rebus Synchronis*“ 1763-ban Pesten megjelent műve előtt diszvitakozási

alkalomra készült *bölcsészeti tételek* olvashatók, melyek *Gottlieb Antal* sajtója alól kerültek ki Vácztott 1799-ben. E tételekből ezen évi június hóban tdő *Bádik Mihály*, a váczi egyházmegye növendéke, ki magát és tanulmányait a Bold. Szűznek, az örök bölcsesség anyjának, az apostoli ország védnökének, a magyarok nagy aszszonyának tiszteletére ajánlotta föl, mint II-od évi bölcsészeti-tanuló, ntdő és tudós *Szablik István* és *Sárvári Ferencz* kegyesrendi tanárok és bölcsészeti tudórok előadásai nyomán a váczi püspöki Lyceumban szokott ünnepélyességgel diszvitatkozást állott ki fényes sikerrel. Ez alkalommal az említett tudós *Desericzky* által írott és Pesten *Eitzenberger Ferencz Antal* városi nyomdász bettíivel kinyomatott, a *váczi egyházmegye és város történelmét* tartalmazó jeles mű példányai a jelen volt vendégek közt tiszteletből kiosztogattattak. Mellékesen helyén látjuk itt megéríteni: mily kár, hogy az ily szép tudományi ünnepélyek, melyek oly sokáig divatoztak a tanintézetekben, és sok irodalmi, legtöbbnyire az ily diszvizsgák kegyurai maecenási buzgalmából megjelent műnek elterjedését eszközlék, megszűntek, anélkül, hogy korunk tanrendszer-gyártással foglalkozó hirtelen bölcsei azok helyett valami fontosabbat tudtak volna behozni és vele a tudomány-világot gazdagítani

De térjünk vissza tárgyunk tovább füzésére! *Simon Máté*, előbb pálos szerzetes, később a szerzetből kilépén, kárászi plébánossá lett, termékeny tollával a váczi nyomdát élénken foglalkoztatta. Így jelent itt meg tőle még az említett 1799-ben ezen jeles műve: „*Beszéd a religiiónak három rendbeli ellenségei ellen*“, fejtegetve igen kitünő elmeéllel és nagy hittudományi olvasottságot mutató ismeretekkel egy predikációban. — *Gottlieb Antal* szép tevékenysége által jó hírnévre tett szert s a városban is a közbecsülést érdemelte ki annak polgárai részéről. Ugyanis az 1799. jan. 6-kán tartott püspök-városi tanácsulésen visszaállított kultanács 19 tagja közt az ő nevét is olvashatni. Mikép alább látni fogjuk, polgártársai még magasabb rangra is méltaták őt, és az illető földesúr ő mlga nem késett megerősítésével járúlni ama megtiszteltetésekhez, melyekre azok által emeltetett és részben ajánltatott.

Gottlieb nyomdája az 1800-dik évben sem maradt tétlen állapotban, sőt inkább működése szép jeleivel találkozunk. Ekkor jelent itt meg ugyanis *Lang János*-tól a „*Kateketika*“ című dolgozat, mely művével a buzgó és áldott lelkű plébános igen jó szolgálatot tett kartársainak. — Továbbá, ugyan-

ezen évben került itt ki a sajtó alól a már föntebb ismételt említett *Simon Mátétól* a „*Predikátziók*“ című mű. — Ugyanettől: „*Boldog-Asszonyról 40, sz. Anna, sz. Joákim és Józsefről szóló predikátziók*“ 1801-ben. — A föntebb már szintén érintett *Segneri Pál* hírneves jézustársasági pap Institutióiból kivont „*Summa Pastoralis Officii*“ szintén 1801-ben. — Ugyanazon *Simon Mátétól*: „*Az Úr Krisztusról 40 egynehány predikátziók*“ láttak itt világot 1802-ben, még pedig elég csinos kiállításban.

Mielőtt azonban e nyomda működését évről-évre tovább követnők, lássunk a tevékeny nyomdatulajdonosra vonatkozó egyéb adatokat is. Vác püspöki város nemes tanácsa 1802. márczius 9-ki ülésén ő reá vonatkozólag ezek fordulnak elő a Jegyzőkönyvben a 169-ik sz. alatt: „A nmlgu m. kir. httö-tanács ezen évi jan. 12-kén kelt intézményét e folyó márczius 10-kén tek. *Gosztonyi Mihály* alispán ur közölven a városi tanácssal, miszerint az *Gottlieb Antal* kiváltságos nyomdász személyes tulajdonai és erkölcsi viseletéről bizonyítványt állítson ki, a tanács e fölhívásra ily tartalmu iratot menesztett a fönttiszelt alispán urhoz:

„Tekintetes és nemzetes alispán ur! Alólirottak a jelen évi jan. 12-kén kelt nmlgú m. kir. httö-tanács kegyes intézménye folytán, melyet tek. uraságod oly végből közölt velünk, mikép az idevaló *Gottlieb Antal* kiv. nyomdász személyes tulajdonai és erkölcsi jelleméről tudósítást tegyünk, a legalázatosabban így felelünk: Hogy ugyanazon *Gottlieb Antal* polgártársunk és külső tanácsbeli, azon 9 év alatt, mióta itt lakik, a közöttünk történt többszöri érintkezés szükségességénél fogva előttünk igen ismeretes, a társalgásban komoly és békés, a becsületes ember tecndőit úgy szokta végezni mindig, hogy mi sem hiányzik abból, a mi egy példás és jó keresztény emberben megkívántatik. *Mesterségét pedig fáradhatlan serénységgel és iparkodással gyakorolja, és azonfölül végre a magyar, német, tót, oláh és latin nyelveket is bírja.* Ezen legalázatosabb és hivatalos tudósításunk mellett magunkat tek. Uraságod kegyeibe ajánlottan teljes tisztelettel vagyunk *Váczott márczius 10-kén 1802-ben legalázatosabb szolgálai: Drobny Antal* város bírāja és a tanács.“ (Eredetije latin szövegű.)

Ily jeles férfiú lévén e derék nyomdász, nem csoda, mikép a vármegyének a helytartó-tanács által is helyeselt végzése szerint a választott község (*Electa communitas*) vissza-

állíttatván, ennek ő 2-ik szószólójául választatott meg 1802. május 9-én tartott tisztujtó-szék alkalmával, népszavazati többséggel. — Ugyanezen évi nov. 29-ki tanácsülés ügyiratai közt pedig ezeket olvashatni felőle: *Gottlieb Antal* helybeli nyomdász és választott községbeli polgár ur a váczsi siketnémák intézete szervezésével megbízott *Almássy Antal* királyi kiküldött előtt tett ama nemeslelkű ajánlataért, miszerint a siketnémákat az intézetben töltendő egész idejök alatt a nyomdászban, minden kedvezés nélkül az ő részére oktatni fogja, a nm. kir. httö-tanácsból az ezen folyó évi sept. 6-kán, 22,985. sz. a. kelt elismerési okmányt nyert, mely tek. Pest vármegyének 1802. okt. 13-án tartott kis gyűlésén olvastatott föl, tek. *Gosztonyi Mihály* főszolgabíró ur által pedig, *Jancsics József* e vármegyei esküdt ur jelenlétében, a püspökvárosi tanács ezen évi nov. 29-ki ülésén kihirdettetett, az így kitüntetett nyomdász tisztelete ez által nagy mérvben gyarpulván. Az érintett elismerő okmány kedves honi nyelvünkön imigyen hangzik:

„22,985. Mlgos, Földő stb. Az itt visszacsatolt, fönt-czimzett uraságaitok által folyó évi jun. 21-kén ide áttett, valamint másik, ezen kir. httö-tanácsbeli titkár, és a váczsi siketnémák-intézet szervezésével legfelsőbb helyről megbízott királyi kiküldött *Almássy Antal*-nak *Gottlieb Antal* váczsi nyomdász által tett nyilatkozatából különös elégtétellel és tetszéssel értesült ezen királyi httö-tanács azon nemes ajánlatáról, miszerint minden, részére különös kedvezés nélkül, a nevezett siketnémákat azon időköz alatt is, melyet az érintett intézetben kellend tölteniök, az ő nyomdászati mesterségében oktatni fogja, és valamint *Gottlieb Antal*-nak ezen nemes ajánlata a siketnémákra nézve igen hasznosnak lenni találtatik, ezen m. kir. httö-tanács által, ugy fönttisztelet Uraságaitokat megbizza, mikép az ismételten említett *Gottlieb Antal*-t, mind ezen kir. httö-tanács érintett tetszéséről, mind pedig az általa tett nemeslelkű ajánlat elfogadásáról értesitse. Kelt és adatott 1802. sept. 6-kán *Pozsonyban* tartott kir. httö-tanácsi ülésből. Föntczimzett Uraságaitoknak jóakarója, szolgálatra legkészségesebbjei: gr. *Brunswick József* mk., *Darvas Ferencz* mk., *Bisztritzey József* mk.“

Erre a püspökvárosi tanács által a nevezett ülésen az végeztetett, miszerint tudomás-vételül és a föntdicsért helybeli nyomdász ur tisztelete emelésére a városi Jegyzőkönyvbe ittattassék a fönt egész terjedelmében közölt okmány, mely el-

ismerő irat eredetije latinul van szövegezve. — Azonban lássuk e nyomda további működését.

Néhai ntdő *Bielek László* termékenytollú kegyesrendi áldozár, bölcsészettudor és tanártól Vácztól 1803-ban megjelent: *Az áhitatosságnak Tárháza*. Meghalt e derék tudós Kőszegen 1807-ben. — Vácztól hagyta el a sajtót 1804-ben ezen igen érdekes mű: „*Compendium Historiae S. Religionis Ord. S. Pauli I Eremitae.*“

A budai kir. nyomdaigazgatóságnak a tanácshoz intézett levele 1806. márcz. 21-ki tanácsülésen olvastatott, melyben kéretik a tanács azon 98 frt 43³/₄ kroknak, mely összeggel néhai *Ambró Ferencz* váci nyomdász a m. kir. egyetemi nyomdának 1792-dik év óta tartozik, beszédese és adandó biztos alkalommal Budára leendő leküldése iránt. Mire ezen 1806-diki böjtmás-hava 21-ről keltezett válasziratában a tanács a következőket adta értésére az őt megkereső budai kir. nyomda-igazgatóságnak: „Miután a nevezett adós *Ambró Ferencz* még 1792. Esztdbn meghalálozott, halála után pedig Concursualis Per által mindennemő Vagyonra fenn lévő Adósságainak ki fizetésére fordéttatott, és semmi leg kisebb Értéke nem tsak nem maradott, hanem elegendő sem volt Adósságainak ki pótolhatására, következőleg a fönt jelzett összeget a városi tanács nem küldheti meg. (Ld. a hivatolt ülés ügyiratai közt a 217. sz. alattit.) Ezen adatból tudjuk meg hát teljes bizonyossággal, miszerint *Ambró Ferencz*, tudunkra első váci nyomdász, 1792-ben végezte be a halállal földi pályafutását.

Az 1806. júl. 4-ki tanácsülés 557. számú iratában pedig ez fordul elő a nevezett *Ambró* utódjáról: „*Gottlieb Antal* ur városi polgárunknak és királyi kivált-ággal bíró könyvnyomtatónak sz. kir. *Fehérvár* városában lakó *Baumeister József* könyvkötő özvegye ellen a nevezettnek férje által több évek óta tőle elhordott nyomtatványokért, jegyzőkönyve kimutatása szerint, 263 frt s 58 krokból álló adóssága iránt benyújtott folyamodására nézve határozottá lőn, miszerint a jegyzői hivatal által iratni fog a székesfehérvári tanácsnak a nevezett folyamodvány és jegyzőkönyvi kivonat megküldése mellett, hogy *Gottlieb Antal* ur ezen ügyét megvizsgálván, részére igazságot szolgáltatni ne terhelhetnék.

A váci nyomdának mindig tevékeny volt még tulajdonosa. 1809-ben hagyta el sajtóját *Bogyay Mihály* kosdi plebános e műve: „*Vasárnapi predikátziók*“ két kötetben. E

és buzgó lelkipásztor szép és fényes érdemeinél fogva a főtdő és ngos váczí káptalan tagjai közé emeltetvén, mint kanonok itt halt meg 1830. sept. 20-án, élte 77-dik évében.

Mármarosí Gottlieb Antal is huzamos ideig birta a váczí nyomdát, mivel még éveken át találkoztunk firmájával. Így mindig növekedett a polgártársai részérőli becsülésben is, és hallgatással nem mellőzhetjük fölemlíteni, miszerint *Ká-mánházy László* váczí püspök (1808—1817) ő mlga *Gottlieb Antal* urat is, mint a ki a város körül, mint a tekintélyesb választott polgárok egyike, s a kinek nyomdája a város díszére van, tiszteletbeli senatorrá nevezte ki, mikép ezt az 1809. sept. 29-én tartott városi tanácsülés aktái közt olvashatni. — A következő, 1810. márczius 25-én pedig *Havassy Mihály* által eddig birt $\frac{2}{4}$ sessió földből *Gottlieb Antal* tiszteletbeli tanácsosnak $\frac{1}{4}$ rész adatott át használatra. — Az 1812. márczius 17-ki ülésen a kömives-czéh biztosául ajánltatott, a több ilyenek közt ő is, az uradalomnak, s azokkal együtt megerősítettett. — Ugyanezen évi május 15-én pedig a mindig czivakodott harisnyakötő mesterek felügyelőjévé rendőltetett a városi hatóság által.

Ezentul a nemes város jegyzőkönyveiben mindig sűrűben találkoztunk *Gottlieb* névével. Így *Atsay József* ur a választott polgárság által ellene beadott vádirat folytán s e miatt a vármegye által vizsgálatételre kiküldött bizottság előtt a városi kapitányi hivatalról önkényt lemondván, helyettesül ideiglenesen *Gottlieb Antal* tiszteletbeli tanácsos ur szemeltetett ki az 1815-ki május 24-én tartott tanácsülésen. — A tekint. *Lauró Gáspár* uradalmi plenipotentarius urhoz beadott kérvénye folytán a nevezett *Atsay* pöre kimeneteleig *Gottlieb Antal* helyettes kapitány ur az e hivatal után járó fizetés felét a mlgos uradalomtól jött végzés erejénél fogva megnyerte s az neki az 1816. márcz. 14-ki tanácsülés által kiadatni rendeltetett. — Az ezen évi sept. 20-ki ülésen pedig olvastatott a mlgos Uraság gazdaszáti ülésének a 997. sz. a. kiadott azon végzése, miszerint *Gottlieb Antal* urnak azon egész időre, meddig mint helyettes-kapitány működött, neki a kapitányi egész fizetés kiadassék.

A következő, 1817. márcz. 1-én tartott városi tanácsülés aktái között láthatni, hogy egy kellemetlen eset mélyen elszomorította *Gottlieb* urat. Ugyanis *Vogl Jakab* szabó-mesternek durva lelkű neje, *Sallák Teréz* a legközelebb mult febr. hó utolsó napján *Gottlieb Antal* urat, ki a tanácsbeliek

egyik legtevékenyebbike volt, rút gyűlöletéből, midőn a halpiacsról hazamenni szándékozott, épen háza ajtaja előtt a közutcán, tisztelettel mondvá, ganéjjal szándékosan csuful leöntvén, a gaznő ezen undok tetteért kemény megintés mellett 12 korbácsütéssel térítettett észre; a tanácsos ur pedig oda utasított, hogy az ellene szerfölött gyűlölködő durva asszonyt s annak háza táját kerülje . . .

Az érintett 1817-ki évben azon szomorúság is érte még *Gottlieb* urat, hogy az őt kegyelt és kitüntetett főpásztor és földes ur ő mlga a földi életet bevégezte, mikép az a következő, az ő sajtója alól ezen évben kikerült füzetekből is kitűnik. Mindkettő ugyanis *Kámánházy László* váczi püspök halála fölött mondatott, s annak alkalmából jelent meg. Az egyiknek czime így szól: „*Memoria Illmi ac Rdmi Domini Ladislai Kámánházy, Almae Dioecesis Vaciensis Episcopi, Vacii in Sacra Aede Cathedrali, dum desideratissimi Praesulis piis manibus Venerabilis Clerus Vaciensis iusta Exequiarum solemniter persolveret, anno reparatae Salutis MDCCCXVII. Decimo Calendas Maias Celebrata. Oratore Ignatio e L. B. Szepessy de Négyes, AA. LL. et Philosophiae, nec non SS. Theol. Doctore, M. E. Agriensis Canonico, et Archi-Diacono Borsodiensi, Instituti Pauperum Agriensis Praeside, Bibliothecae Dioecesanæ Praefecto et Examinatore Synodali. Vacii, Typis Antonii Gottlieb Marmarosiensis Privilegiati Typographi.*“ E gyászbeszéd latin szövegü, 34 lapra terjed, 4-dr., s kiállítása oly rossz, hogy mint a föntebb hivatolt *Nagy Ferencz* szakember fejezi ki magát, „*azt szemlélve Gutenberg nagymesterünk első kísérlete jut eszünkbe; a papiros itatós, a festék szétfolyó és teljesen átütődve van, mintha fénymázzal lett volna nyomva,*“ tán annak jele ez, hogy a nyomda hanyatlásnak indult . . .

Ellenben a másik már csinosabb kiállítás, melynek czime ez: „*Monumentum Pietatis, quod Illmo ac Rdmo Dno, Ladislao Mihaeli Kámánházy, Dei et Aplcae Sedis Gratia Vaciensium Antistiti anno M.DCCC.XVII. Pridie Nonas Februarii fatis functo, occasione solennium Exequiarum, X. Kal. Maji, anno eodem celebratarum, ad futuram grati animi memoriam observantes, devotissimique Nepotes, ex Fratre filii, excitari fecerunt, per Franciscum Salesium Bokross, e Scholis Piis, Regii Gymnasi Vaciensis Professorem. Vacii, Typis Antonii Gottlieb Marmarosiensis Priv. Typographi.*“ — Mindkettő

igen bő adatforrást képez e tudományszerető és előmozdító főpap életrajza összeállításához.

Ugy látszik, mikép *Gottlieb* urnak már évek óta *Nagyváradon* is volt nyomdája, tudniillik bérletben az ottani püspök ő mélgától. Erről tanuskodik eme nyomtatványa: „*Magyarország polgári historiájára való Lexicon*, a XVI. század végeig. Készítette néhai tiszteletes tudós *Budai Ferencz ur* a szóváthi ref. ekklezsia prédikátora. Kiadta *Budai Ezsaiás* a debreczeni ref. Collegiumban historiát, görögnyelvet és ékesen szóllást tanító Professor., *Nagyváradon*, Mármarosi *Gottlieb Antal*nál 1804—1805., 3 kötet, 8-dr. — De rövid idő múlva perbe keveredett ismét a püspökkel a nyomda miatt, mely aztán megint az illető megyés főpásztor birtokába ment át, s később örök áron megvette a *Tichy-család* és birja maig is.

Gottlieb úr, mint tiszteletbeli tanácsos, a város sokféle ügyeiben ingyenes szolgálatokat tévén, buzgalma élénkitésül 1818. március 13-kán egy hordó márciusi sert ajánlott meg neki is a városi tanács. — Az ellene indított végrehajtást felfüggesztetni kérvén *Gottlieb* úr, azt ígérte a törvény előtt 1819. jun. 18-kán, miszerint minden rendbeli tartozásait az ezen évi sept. 1-ig kifizetni el nem mulasztandja. — Ugyszintén a helybeli nem egyesült görögök temploma harangzójának, a meghalt *Peleký Mihály* görög kereskedő után kamattal együtt 148 frt s 64 krral tartozván, ez összeget több sürgetésre is ki nem fizette, azt a következő váczi vásárra kiegyenliteni ígérte. Mindkét általa kitűzött nap neki a fizetésre kiszabtván, addig az executio felfüggesztetni végeztetett a tanács által. — Főtdő *Bogyay Mihály* kanonok úr kérelmére, a számadás utján kiderülő tartozás *Gottlieb* úr elleni behajtására executiót kellvén kirendelni ismét, minthogy az említett adós ellen többrendbeli adósságai miatt végrehajtóul *Blahó József* tanácsbéli úr már kirendeltetett előbb, ezen itt szóban levő tartozás behajtása is ugyanazon évi sept. 3-kán reá bízott, ugyszintén főtdő *Rich János* kanonok, az alapítványi pénzek kezelője által bejelentett összeg behajtásával is, melyvel azon alapítványi pénztárba tartozott *Gottlieb*, a nevezett *Blahó* tanácsbéli úr bízott meg az émlített ülésen. — Továbbá, főtdő *Balogh István* kanonok úr, mint a helyi kóroda igazgatója, iratilag jelenti a városi hatóságnak, miszerint *Gottlieb Antal* úr annak pénztárába, két rendbeli kötelezvény szerint, 153 frt 30 krral tartozván, ez összeget behajtani szi-

veskednék a tanács. A nevezett adós nyomdász elleni végrehajtó *Blahó József* és *Singlery József* urakra bízott ezen összeg behajtása is ugyanazon 1819. évi dec. 6-kán tartott ülésen.

A következő, 1820. febr. 4-ki ülés iratai közt pedig már ezt olvassuk a nagyon eladósodott nyomdászlól: „*Gottlieb Antal* úr, ki az ellene többféle adósságok miatt kirendelt végrehajtást fölfüggesztetni kérvén, arra nézve, ha vajjon az elfogadható lesz-e, vagyona értéke és szenvedő terhei összeírására bizottság menesztetett ki, de ő az összeírást ellenezte, sőt annak meggátolása végett a vgyre felfolyamodott, előszólitatván, minekutána ama folyamodására, a tek. szbíró úr által kívánt tudósításhoz a nevezett adósnak vagyona és szenvedő terhei kimutatása elkerülhetlenül szükségesnek lenni, vele nagynehezen megértetett volna, némely tartozásait megismervén, mások ellen pedig kifogásokat tévén, saját becslése és vallomása szerinti *sokféle adósságai 7205 frt s 20 krra* rúgtak. Összes vagyonát pedig imígyen vallotta be: Háza 6000 frt, nyomdai szabadalma 500 frt, sajtó-ezszközök betűkkel s egyéb ide tartozókkal 4500 frt, váczi és pesti nyomtatványai értéke 8000 frt, künlevő adósságok 4000 frt, mármarosai nyomdája szintén 4000 frt. Összesen az egész vagyon értéke 27,000 forintot tett a bevalló nyomdász saját nyilatkozata szerint. Tartozásai és vagyoni állapota jegyzőkönyvbe vezetettvén, az ellene megrendelt végrehajtás fölfüggesztése végett a várme gyére tett folyamodása következtén tek. *Friebeisz István* sz. bíró úr által kívánt tudósításhoz, anynyival is inkább, mint hogy magát nemesnek lenni állítá, kérésére a vgyén törtéendő eldöntés végett kapcsolatni végzetetett a tanácsülés által.

Főtdő *Bogyay Mihály* kanonok úr iratilag azon kívánságát nyilvánította, miszerint a *Gottlieb Antal* úron követelt 700 frtnyi pénzüsszeg behajtása végett, melyet az adós egyáltalán vonakodott elismerni, még a mult évben bemutatott folyamodványa az ahhoz kapcsolt iratokkal együtt, a következő törvényes végzésekkel s *Gottlieb* úrnak a vgyére tett folyamodványa, úgyszintén az erre közbenjött végzés neki másolatban kiadassék. Amínthogy ezek a febr. 22-ki ülésen kiadatni is végeztettek. — E nyomdász többféle adósságokkal lévén terhelve, mikép már említők, az ellene megrendelt végrehajtás felfüggesztéseért a vgyre felfolyamodott, mely azt rendelvén, hogy az említett könyörgőnek minden vagyona hitelesen összeíratván, megbecsültessék, s úgy terjesztessék be a

vgyre, ezen rendelet teljesítésével márc. 17-kén Blahó és Singlery urak bizattak meg. — A nevezett főtdő kanonok úr Gottlieb Antal helybeli nyomdász elleni 3800 frtra menő kereseti vádlevelét beadván, az említett adósnak 15 nap alatt adandó feleletre ápril 11-kén kiadatott.

Blahó József és Singlery József urak, mint Gottlieb Antal vagyonának összeírására kiküldöttek jelentik ápril 20-kán a tanácsülésen, hogy azt Gottlieb úr ellenzi, sőt a becslés végett megjelent mesterembereket, mikép már egyszer történt, házából elutasította s jövődre kiveréssel fenyegette. Minél fogva Gottlieb urat az engedelmességre szoríttatni kívánták, a ki is olyképen nyilatkozott, hogy ő a vgyre tek. szbiró úrhoz a felfüggesztésért újólag folyamodott, s így a válasz megérkeztéig az összeírást és becslés elhalasztását kéri. Erre neki 8 nap engedtetett. mely határidő eltelte után az összeírási végzés teljesítettni fog. — A sok adóssággal terhelt Gottlieb Antal úr vagyon-állapota mikép állását, a vgyei rendelet folytán, kitudatni szükséges lévén, minthogy annak Szigeten (Marmaros vgyben) is volna nyomdája, az ottani tanács annak megbecsültetése, és ha azon terhek fekszenek, erről is tudósítás-tevés végett hivatalosan megkéretni rendeltetvén a junius 30-ki ülésen, az irat a mai tanácsgyűlésből Szigetre elküldetett az említett hatóságához.

Főtdő Bogyay Mihály váczai kanonok úr Gottlieb Antal ellen följelentette, miszerint a követelésre vonatkozó felelettel a határidő eltelte után is adós maradván, a bepanaszolt előhivatott, és a feleletnek a következő tanácsülésen leendő beadása, póre elvesztése alatt neki jul. 21-kén meghagyatott. — Pál József Gottlieb Antal úr által a marmaros-szigeti nyomdáját neki átadottúl lenni állítván, ő a nádor ő herczegségéhez folyamodott, és ezen kérvény miben-létéről a vgye útján tudósítás kívántatván, Gottlieb Antal ezen ügyben a feleletre felhivatott okt. 27-kén, s c végből a folyamodvány ekkor vele közöltetett. — Blahó József tanácsbéli és Singlery József aljegyző urak Gottlieb Antal úr vagyonának összeírását nov. 21-ki ülésen bemutatván, az eredetiben tek. Friebeisz István szbiró úrnak átadatni rendeltetett. — Sztrabuska Magdolna, néhai Simon Pál özvegye is, Gottlieb Antal úron 1500 frtyui adósságot kötelvén, alperessel ez 15 nap alatt adandó felelet végett közöltetett dec. 5-kén. — E nyomdásznak tek. Friebeisz István szbiró úr elé terjesztett azon folyamodványa, hogy a kiküldöttség által benyújtott vagyoni összeírás-

ban szenvedő terhei hibásan tétettek 14,000 frtokra, holott azok 8000-re sem terjednek, könyörög tehát, hogy a végett kihallgattassék. A küldöttség jelentése szerint, a folyamodó kihallgatva lévén s az összeírásban kiteve, hogy az adós mely adósságát tartja valóságosnak, melyet ismét számadás alá tartozóul ismert meg, ezért a kérvényezőnek folyamodása helytelen. Miről tek. szbíró úr tudósíttatni rendeltetett *dec. 15-én.*

Ugyanekkor, *Pál József* szigeti nyomdásznak a m. kir. httö-tanács előtt előtt Gottlieb Antalón követelt 1500 frtnyi tartozása végett beadott folyamodványára ezen folyó 1820. évi aug. 29-kén kiadott intézményre Gottlieb Antal feleletét bemutatván, tek. *Friebeisz István* szbíró úrnak eredetiben átküldetni végeztetett. — Főtdő *Bogyay Wihály* kanonok úr *Gottlieb Antalón* az általa kinyomott egyházi beszédeiből 450 példányt követelt, ellenkező esetben e példányok összes árát. Nevezett kanonok úr ugyanis oly föltétel alatt adta e művét Gottlieb sajtója alá a kinyomatásra, hogy ez az 1000 példányból 500-at a felperesnek ad, 500-at pedig az alperes önmagának tart meg s e föltételbe Gottlieb bele is egyezett. Azért az alperes 450 példánynak kiszolgáltatására szoríttatott az 1821. máj. 1-jén a tanácsülés által. — Ezen évi júl. 12-kén ez fordul elő a püspökvárosi tanács Jegyzőkönyvében: „*Francsics Teréz Pleszl József* nyomdász-segéd neje, örökségi ügyében sz. kir. Pécs városához iratni rendeltetvén, ezen megkereső levél az irattárba tétetni végeztetett.“ *November 6-kán* pedig: „*Francsis Teréz* a mostoha anyja által megajánlott apai és anyai 2000 frtot, mint örökségi just keveselvén, a pereskedés erősen folyt. E nő atyja *Francsics János* volt.

Oly zilált anyagi viszonyokkal küzdése s a hitelezők általi zaklattatása közben némi vigasztalása is volt Gottlieb úrnak. Tudnillik a mlgos uraság gazdászati ülése által az 1173. sz. a. kiadott végzés, melynél fogva a m. kir. kamara által, ez lévén ekkor tényleg itt a földesúr, *Kámánházy* püspök halála után, az elhunyt *Blahó József* tanácsbéli helyére Gottlieb Antal úr, ki eddig csak tiszteletbeli senator volt, neveztetett ki valóságos tanácsbéliül, 1822. nov. 15-kén felolvasztatván, erről a pénztárnoki hivatal tudósíttatott. — A következő, 1823. febr. 18-kán közönségesíttetett a tek. úriszék e folyó évi jan. 6-kán kelt azon végzése, miszerint Gottlieb Antalnak szenvedő állapota ugyan a cselekvőt meg nem haladja, de azért bármely vagyona eladásától eltiltatik.

Ennyire igénybe vevén *Gottlieb Antalt* a hitelezők sür-

getése folytán a huzamos pereskedés, a sok adósság fizetése és törlesztésére fordított gondok s a tanács által is gyakran történt szokásos kiküldetések a város különféle ügyeiben, csoda-e, hogy nyomdászati működése utolsó éveiben feltűnően kevesebb mű került már ki sajtója alól? Végre pedig e sokat küzdött, huzamos ideig oly tevékeny üzlet-embernek életalkonyát hozta már el az érintett 1823-diki év, melynek folyamában az *április 8-án* tartott tanácsülés ügyiratai Jegyzőkönyve a 284. sz. a. már mint megholtat említi e nyomdatulajdonost . . .

3. Plöszl Lipóttól a siketnémák iparintézete összműködő társulatáig.

Az utóbbi években már Gottlieb szűkebbre szorúlt anyagi helyzete, megcsökkent pénzereje folytán a nála nyomóul működött *Plöszl Lipóttal* együttesen birta a váczi nyomdát, míg ezen utóbbi vagyonos nővel kelvén házasságra, azt Gottlieb Antaltól megvette a privilegiummal együtt és a most 893. sz. a. házban, az új luth. imaház mögötti Gottlieb-féle szöglet-épületben birta több mint 40 éven át. Gottlieb Antaltól bizonyára még annak utolsó életévében vehette át a nyomdát Plöszl, noha csak 1827-ben találunk az ő neve alatt egy 133 lapra terjedő latin, ily című művet megjelenni ő nála: „*Ordo Officii Divini secundum Rubricas Breviarii et Missalis Romani, nec non iuxta Decreta S.R.C. pro anno Christiano, eoque post bissextilem secundo MDCCCXXXVII. in usum Dioecesis Vaciensis Auctoritate Illmi ac Rdmi Domini Domini Francisci a Paula e Comitibus de Nádasd Perpetui Terrae Fogaras, Miseratione Divina Episcopi Vaciensis et I. Com. Comar. Perp. Comit. — Vacii, Typis Leopoldi Plöszl C. R. Priv. Typ.*“ — Hogy elődjétől még annak életében vette át a nyomdát, bizonyítja ugyanazon 1823. *dec. 30-án* tartott tanácsülés 951. sz. a. ügyirata, melyben már *Plöszl Lipót* említetik nyomdászul, a ki *Pál József* nevű segédjét arról vádolván, hogy az durva, iszákos, káromkodó, verekedő, s még őt is megragadta és arcát megsértette, elégtételért könyörgött. Mire a tanács a goromba segéd elbocsátására szabadságot adott a panaszlónak, s azonfölül kemény megintés mellett 12 pálcacsapással fenyítettetett az meg.

Plöszl, hogy nem valami igen gyöngéd érzésű ember volt, kitűnik azon esetből, mely az 1824. *júl. 30-ki* tanácsülés

előtt fönforgott. Tudnillik Plöszl Lipót helybeli nyomdász, özvegy ember, arról vádoltatván, hogy mintegy $\frac{3}{4}$ éves kis leánykáját sirása miatt oly kegyetlenül elverte légyen korbáccsal, mikép a verés nyomai még folyton láthatók, s mivel az e fölött eliszonyodott dajka a kisedel sebhelyeit némelyeknek mutatni merészelte, azt is úgy elverte, hogy testét számos sebfoltok tarkázzák, — a vádolt nyomdász szemre hivatott s kegyetlenkedését mivel sem menthetvén, megérdemelte volna, hogy a vármegye rendszabályai szerint gyermeke tőle elvétetvén, saját költségére más emberségesebbek által neveltessék hatósági felügyelet alatt; azonban e büntetés alól feloldoztatván, a gyermek nála hagyatott, de keményen megintetett és kilátásba tetetett neki a kétszeres fenyték, ha még egyszer oly kegyetlenkedést merészelné cselekedni. Azért *Krenedics György* városi hadnagy úr fölügyelete alá helyeztetett, ki ez ügyben a nevezett nyomdász házáat többször meglátogatni s tapasztalatait bejelenteni köteleztetett a gondos városi tanács által.

Francsicsné asszony Plöszl Lipót nyomdász kis leányát, mint az ő anyósa, nagyobb biztonság és gondosabb nevelés végett az utcán a dajkától elvévén, saját gondozása alá fogadta. Francsicsné e tettét a tanács ezen 1824. aug. 24-ki ülésén helyeselte, nem lévén a kisedel biztonságban az indulatos apánál. Ez azonban arról biztosított saját kívánsága folytán, hogy atyai gyönyörködés kedvéért a kis gyermek hozzá többször elvitetni fog. — Plöszl Lipót első neje (*Francsics Teréz*) halála után második házasságra lépván, s említett neje után egy kis leányka maradván hátra, hogy az ezt illető vagygon, illetőleg az első házasság alatti szerzemény, a leányka biztosításaul nyilván tartassék, annak összeírása végett *Vadas József* tanácsbéli és *Heuzer János* irnok urak küldettek ki a tanács által az 1825-ki ülések egyikéről. — Plöszl Lipót kérénye folytán, melyben előadja, miszerint a tanács végzése daczára sem akarja az ő első neje után maradott kis leányát, ennek nagyanyja *Francsics Jánosné*, neki kiadni, meghagyott ezen 1825. évi aug. 19-én *Krenedics György* városi hadnagynak, miszerint a nevezett nyomdásznak a kis leányt, erővel is elvévén nagyanyjától, átadja. — *Plöszl Lipót* váczí nyomdászárol az említettik az 1834. febr. 27-ki tanácsülés 238. sz. a. ügyiratában, hogy *Guoth Gábor* kamarás és tanácsbéli úr házáat megvette, mely tán már a 2-dik volt Plöszl úr birtokában.

A nyomda megvétele után Plöszl a betű-öntödét megszüntette, mert azt tán költségesnek találván, olcsóbban vélte készpénzen szerezhetni be a betűket az önálló nagyobb öntödéből. — Plöszl alatt a nyomda 1830—40 közt szép virágzásnak indult; könyvekből raktárt állított, műveket adott ki, és sajtója termékeit mindenfelé szállíttatá, úgy annyira, hogy nyomdai vállalatai őt csakhamar népszerűvé tévék. Az ő kiadása ezen latin és magyar egyházi énekek könyvecskéje is: „*Pietatis Exercitia*,” in usum Juventutis Literariae. Vacii, Typis et Sumptibus Leopoldi Plöszl, Caes. Reg. priv. Typogr.“

— Ugyanazon 1832-ben jelent meg tőle e füzet is: „*Carmen Honoribus Exllmi, Illmi ac Rdmi Dni Francisci a Paula e Comitibus de Nádasd perpetui terrae Fogaras, Episcopi Vaciensis, S. C. et R. A. Mtis Actualis int. Status Consiliarii et I. Comitatus Comaromiensis perpetui Comitis, dum festum Nominis diem 2-da Aprilis anno 1832 Felix recolet, devote oblatum*. Vacii, Typis Leopoldi Plöszl, Caes. Reg. Priv. Typogr.“

Ez időben virágzása tetőpontját érte el a vácsi könyvnyomda. De az 1847-dik év vége felé jött egy előttünk ismeretlen ember Plöszl urhoz, tőle a nyomdát megvenni akarván, s valóban 2000 frtot készpénzben neki már le is fizetett. Azonban az 1848. márcz. 15-én kezdődött, kedves hazánk történelmében örökre nevezetes szabadságharcunk tüze a dicső emlékü hősök közé vitte őt is s többé mit sem hallottak felőle. Amaz összeg Plöszl Lipótnál maradt, mert azt ki sem kereste többé, úgy szintén birtokában maradt a nyomda is. — Ugy találjuk még is, hogy 1848-ban e nyomdát *Somogyi és Lukács* urak bírták Pestről, a kiknél ily című, kitűnő egyházi beszéd jelent meg: „*Keresztény-hazafi Szózat*, melyet az országunkat fenyegető veszély elhárításaért 1848. évi október 1-jén tartott nyilvános áhitatosság alkalmával, a vácsi hívekhez intézett *Balla József*, káptalanhelynöki igató és levéltárnok.“ — Ugyanezen évben jelent itt meg *Majer Istvántól* „*A jó házi gazda*“ című mű is, melyet a termékeny tollu szerző életszabályul a nép számára irt. — Továbbá: „*Régi földírat a tanuló ifjúság használatára*,“ mely itt ezen évben *Koczányi Ferencz* kegyesrendi tanártól jelent meg, s arra nagyon alkalmas, hogy a római classicusok és az egyetemes történet könnyebb megértését elősegítse.

A gyászos kimenetelű 1848—9-ki szabadságharc után, mikép hazaszerte mindenütt, úgy Váczt is hanyatlásnak in-

dult a nyomda; mert a magyar irodalom pangott, szerfölött korlátoztatván az abszolút kormány által. A censura újra a sajtó bilincse lőn; művek nem érkeztek, a nyomdai személyzet teljesen lepadt és egykori virágzásának csak emléke maradt fön.

Plöszl nyomdája állította ki 1854-ban az „*Osztárk-császár-birodalmi honisme rövid rajza*“ című művet, melyet Schmidl Adolf után magyaritva, államtani és hazánkat érdeklő adatokkal is bővített a váci születésű *Czech József* kegyesrendi pap. E termékeny tollu írónk Váczott 1850—54-ig tanárkodván, a magyar tájszótár gyűjteményéhez váci tájszók-kal járult. — De tekintsünk itt vissza kissé az 1846-dik évre, a melyben az ország közszeretető hg-nádora Váczott a vasut-megnyitási ünnepélyre megjelenvén, a házak nagyszerűen fellobogóзва lőnek, fényes banderiumok vonultak az érkező magas vendég elé; az egész város ünnepies szint öltött, a nép odahagyta lakát, hogy ő főhgséget láthassa. Délután 1—2 óra közt azonban a vészharangok tompa kongása hirdette, hogy „*tűz van!*“ S valóban a város felső része kigyuladt gondatlanság folytán s nagy része leégett; mert szerencsétlenségre erős szél dühöngött, mely az izzó szeneket annyira ragadta ide s tova, hogy a nyomda egy része is kigyuladt s megsemmisítéssél fenyegeté az egész épületet; de csakhamar elfojták a bösz elemet. — Ezen években jött Plöszl nyomdatulajdonoshoz két uri egyén, kik nyomtatni akartak valamit, mire előleget is hagytak. A mű kiszedetett, de az illetők nem jöttek el érette. Egy alkalommal Plöszl abból egy levonatot vitt magával a városházára, hová rendesen járt és ismerőivel elolvastatá, kik abban forradalmi proclamatiót fődöztek föl. Erre Plöszl ijedten tűzbe vetette azon példányt s rögtön haza sietvén, azonnal szeme láttára kelle övéinek szétosztatni a tömérdék szöveget.

Az 1854-iki év után nyomtatványain neve már *Plessel*-nek fordul elő az előbbi „*Plöszl*“ helyett, mikép ez a következő füzetkén is látható: „*Vota Pia, Illmo ac Rdmo Dno Dno Antonio Josepho Peitler, Ecclesiae Vaciensis Episcopo etc. die 17-a Julii 1859., dum S. Solium Episcopale capesseret, a Clero, populoque Vaciensi oblata. Vacii, 1859. Typis Leopoldi Plessel.*“ E nagy költői érrel irt versezet mottója ezen pár korvers: „*En AntIstes aDest tIbI oVantI, VaCla, sVaVIs! SaLVeat! Et VIVat faVstVs, et InCoLVMIs!*“ — „*Elegia in perennem memoriam Rdmo Dno Josepho Haulik*

*Abbati S. Benedicti Abbatis et Conf. de Borchi, C. E. Vacien-
sensis Canonico Custodi. occasione qua Vacii. die 18-a Nov.
1860. exactis 50 sui Presbyteratus annis, Jubilaria Aureae
S. Missae Secunditialis Solennia sub gratiosa manu-ductione
Illmi ac Rdmi Dni Dni Antonii Josephi Peitler, Dioecesis
Vacien-sis Episcopi etc. celebraret, amicabili cultu oblata.
Vacii, Typis Leopoldi Plessel 1860.*“

Ezen, Kun-Szent-Miklóson lakós *Zaáry Károly* mér-
nök ur által, ki ekkor már világtalan volt, élte 76-dik évében
irt, 6 oldalra terjedő dicsversezetből kitűnik, miszerint ezen
aranymise-ünnepélynél két aranymisés egyháznagy segédkezett,
mint szerpapok. Az egyik volt főtdő *Gasparik Kázmér* vácz-
i nagyprépost és kanonok, Lipót császár jeles rendi lovagja, a
kinek is többféle jótéteményeiért áldásban leendő emléke a vá-
cziaiak előtt, s azokat hirdeti a róla nevezett „*Gáspárik*“ előbb
„*Harangozó-utczá*.“ A másik főtdő *Lexa Xav. Ferencz* ur
kanonok stb., s jelen volt ezen ünnepélyen egy harmadik
aranymisés áldozár is, tudniillik ntdő *Walter Borgiás Ferencz*
érdemült verőczei plébános ur, kit az említett kézvezető püs-
pök ő mlga ezen ünnepély alkalmából vörös övvel örvendezte-
tett meg. Mindezek ezen 1860-ik évben tarták áldozárságuk
félszázados ünnepélyét, kikből ma már egy sincs életben.

Ez időponttól kezdve a nyomda teljesen hanyatlásnak
indult, annak tulajdonosa Plessel többé nem törődött vele, raktára
elpusztult, többé nem vállalkozott, személyzete már csak 2–3
egyénből állott s gyakran ezeknek sem volt még apróbb nyom-
tatványi teendőjük is. Így folyt ez 1864-ig, midőn a lutherhitű
Robonyi Géza ur, ki *Székesfehérvárott könyvkereskedő volt*,
innét jobb üzlet reményében Vácra érkezett, s megtekinté
Plessel ur meglehetősen szünetelő nyomdáját, s hajlandónak
nyilatkozott annak megvételére. Rövid idő múlva megkötöttetett
a szerződés, minek folytán *Robonyi* ur 4000 frtnyi öszszegért
a nyomdának, a szabadalommal együtt, tulajdonosa lőn, me-
lyet a paradicsom-utczai saját házukba helyezett át. — Keze
alatt nyert némi lendületet a nyomdai ügy, új betűket is ren-
delt meg azonnal, a személyzet is kissé szaporodott, és a
Pesten megjelent „*Világ-Szemle*“ szerkesztője ide küldé mel-
lékes nyomtatványait. Sőt már kisebb művek is jelentek meg,
mint például : „*A munka nemesít.*“ Irányszinmű öt felvonás-
ban. Irta *Robonyi Géza*. Vác, 1865. — Továbbá : „*Kolostorok
a történelmben.*“ Dr. Heinrich J. B. német eredetie után sza-
badon és bővitve magyaritá : *Karcsu Antal* *Arzén* sz. ferencz-

rendi házfőnöki helyettes a vácsi kolostorban. Nyomatott Váczott 1866. -- Ugyanczen évben jelent meg a „*Vácsi naptár 1866-ik évre. Első évfolyam*“ is. Ez azonban épen nem volt az első vácsi naptár; mert az 1798 márcz. 17-én tartott tanácsülés 211-ik számú aktájában e sorok fordulván elő: „*Mind a Vátzi, mind a Pesti és Győri Kalendáriumokban hibásan lévén kitéve a Vátzi Virág-Vásárnap üdeje*“ stb., világos, hogy ekkor már létezett vácsi naptár.

A „*Magyar Iparos*“ című első lap Váczott 1867-iki márcz. 17-én kezdett megjelenni Robonyi Géza fő- és *Mudrony Soma* segédszerkesztése mellett. Hetenkint egyszer hagyta el a sajtót, iparosokat érdeklő tartalommal. Azonban a sajnos részvétlenség következtén már ugyanazon évi okt. 5-én megszűnt. Itt mellékesen megjegyezzük, miszerint bizonyos oknál fogva Robonyi ur a sajtója alól kikerült nyomtatványokra nem nyomatta ki nevét, hanem csak ezt: „*Nyomatott a m. kir. szabadalmazott könyvnyomdában.*“

4. A siketnémák iparintézete összműködő társulata keletkeztétől korunkig.

Az előbb nevezett *első vácsi lap* megszűnte után a nyomda is csakhamar hanyatlásnak indult annyira, hogy majdnem bezáratott; míg végre 1869-ben jó drágán, 6000 forintért, egy részvénytársulat vette meg, s ismét más, a csillog- és paradicsom-utcákra nyíló csinos *Serédy-féle házba* tétetett át, melyet azon helybeli társulat tek. *Fekete Károly* siketnéma-intézeti tanár urtól 12,000 frton vett meg, s abban ily czég alatt: „*Siketnémák összműködő iparintézete Váczon*“ rendezte be a nyomdát, célja lévén, az emberiség e szerencsétleneit kiképezni e dicső művészetben, hogy nagykorúságukat elérve, e tisztas pályán kenyerőket becsületesen megkereshessék. És valóban az illető nyomdavezetők dicséretére legyen mondva, a siketnéma-tanonczok a nyomdászathoz szép előmenetelt tanusítanak folyton, noha mellettök néhány nem siketnéma egyén is alkalmaztatik. A társulat 150 db 200 frtos részvényre lön alapítva 30,000 frtnyi tőkével, mikép ezt ezen füzetke bizonyítja: „*Alapszabályai a siketnémák iparintézeti összműködő társulatának Váczon,*“ mely füzetkében ily czikkek fordulnak elő: I. *A társulat székhelye és czége.* II. *A társulat célja.* III. *A társulat alapja.* IV. *A társulati tagok.* V. *Ideiglenes részvényjegyek.* VI. *Részvény.* VII. *Szer-*

vezés. a) Közgyűlés. b) Az elnökség. c) Választmány. d) Felügyelő. e) Az igazgató. f) Számvizsgáló bizottmány. VIII. Czimvezetés. IX. Pénztárkezelés. X. Mérleg. XI. Osztalék. XII. A társaság tartama. XIII. Választott bíróság. XIV. A tanoncokról. XV. A munkásokról. Végre az A. és B. minták. Innét látszik, mikép e társulat korszerűen rendeztetett be az illetők ügybuzgalma és nemes törekvése által. Azonban megjegyzendő, mikép a 150 részvényből csak 111 kelt el. A régiebb elavult alapszabályok átalakittatván, az újak megerősítettek, amazok pedig hatályon kívül helyeztettek.

E részvénytársulat nyomdája jelentékeny erővel fogott a működéshez s csakhamar 2 kézi és 2 gyorssajtóval dolgozott, az utóbbiak egyikét 1869-ben vette az egyetemi nyomdától 1000 frton, melynek gyári fölirata ez: „Nr. 163. Leo Müller sel. Witwe verehlichte Etterich in Wien 1848.“ s 1818—9-ki szabadságharcunk alatt a forradalmi kiáltványok és egyéb ilyféle iratok e sajtó alól kerültek ki. E szerint hát Kossuth gyújtó hatásu proclamatiói s a híres „Kossuth hírlapja“ által is történelmi nevezetességgé lön e sajtó, s azért, ha hasznavehetlenné lesz, a tulajdonos által örök emlékül a magyar nemzeti muzeumnak fog oda ajándékoztatni. A másik gyorssajtót 1873-ban 3000 frtéért a Löser-féle gépgyártól szerezte a társulat Bécsből. Foglalkoztat nyomdájában, a jelen pénzsűk viszonyok mellett is, 1 művezetőt, 6 szedőt s 9 tanonczot; a gyorssajtóknál 1 gépmestert, 2 fiut, 2 kerékhajtót s 1 berakónőt; a kézisaajtónál 2 nyomót; az intézet jól berendezett könyvkötészetében 7 egyént és egy szolgát. 1873-ban 7 siketnéma dolgozott a nyomdában. E nyomda művezetője, a derék *Delinger János* ur, a ki kitűnő szakképességénél fogva már nemcsak Váczott, hanem több helyeken is fényes érdemeket szerzett magának a nyomdászat terén. — Azonban lássuk már e társulat működése gyümölcseit közelebbről:

A siketnémák iparintézete gyorssajtója alól került ki Váczott e 16 oldalra terjedő füzetke: „A váczi ipar- és kereskedelmi hitelintézet alapszabályai“ 1870-ben. — A következő, 1871-ki évben hagyta itt el a sajtót Vác város egyik jeles szülöttje, kitűnő tudósunk, fáradhatlan buzgalmű eszmegazdag írónk, ngos és főtdő *Kovách Pál* urtól, mindkét jog bekebelezett tudora, apát és váczi kanonoktól, ily czimű, a főtdő gondozó papságnak elkerülhetlenül szükséges, korszerű s nagyon gyakorlati mű: „*Manuale Parochorum*,“ tetemesen

bővített s az újabb jogviszonyokhoz alkalmazott 2-dik kiadásban. A szépen kiállított mű ajánlva van főmagú és főddő *Simor János* Magyarország hgprimásának, ma már bíboros, hazánk fő-egyház fejedelmének, mint a tudományok bőkezű előmozdítójának. Ezen évben hagyta el a sajtót *Málik Vincze* kegyesrendi áldozár „*Latin nyelvtana gymn. és magánhasználatra.*“ — Ugyanezen 1871-ik évben látott itt világot „*Nagy Péter végrendelete. Regény és történet,* Irta *Herbert Lucian,* fordította *Gotthárd Endre,* megjelentek az I—IV. füzetek. E fordítmány 24 füzetre volt tervezve. — Az 1872-ben 4-drétben finom izléssel kiállított ily czimű füzet: *Betű-minták a siketnémák iparintézetének őszmüködő társulata könyvnyomdájából.* Vác, 1872,“ nagyszerűen hirdeti, mily dús gazdagon van e nyomda ellátva az újabb izlésnek megfelelő mindennemű finom betűkkel.

E nyomdából kerültek ki 1872-ben a következő füzetek is mind, szépen kiállítva: „*A vácsi polgári kör alapszabályai*“; „*A vácsi dalkör alapszabályai*“ és a „*Vácsi önkényes tűzoltó egyleti*“ is. — El nem mulaszthatjuk itt közbevetőleg megjegyezni, mikép *Plessel Lipót,* ki, mint e szerény sorok írójának az 1871-diki év késő őszén, midőn őt a nyomdászatra vonatkozó adatok kedvéért saját házában meglátogató, nyilvánítá, hogy a nyomdászattal több, mint ötven éven át foglalkozott, — 1873. jan. 22-én földi pályáját bevégezte, mint régóta beteges s lábfejős öreg ember, jól előre haladott korban; egy fia szintén nyomdász Kassán. Háza (893. sz.), mely a főntebb említett helyen fekszik, örököseire maradt, jelenleg izraelita-családok laknak benne bérben, s ama terem, melyben a nyomda oly sok éveken át elhelyezve volt, egy idő óta az öregebb izraeliták imaházaul szolgál.

Különösen fölemlitendő itt a szellemgazdag és szép műveltségű, tek. *Fekete Károly* siketnéma-intézeti igazgatótanár úr, ki e társulatot ügyes tapintattal és dicséretes buzgalommal szervezte s a kinek 7000 frtnyi részvénye volt az intézet alaptőkéjébe befektetve. A szervezkedés után az igazgató tisztét a volt nyomdatulajdonos *Robonyi* úr vitte, ki után e minőségben *Cseley János* úr, előbb a vácsi vaspálya-állomás főnöke, működött. Ez gyöngélkedése miatt 1873-ban e tisztéről lemondván, az így megürült igazgatóságot a társulat választmánya a classicus-képzettségű és több európai nyelvvel ismerőjére, tek. *Wohlleben Adolf* nyugalmazott cs. kir. kapitány úrra bízta. Az oly gyorsan fölvirágzott nyomda

dicséretes tevékenységet fejtett ki; tény ugyanis, hogy annak sajtója alól most egy év alatt jóval több irodalmi termékek kerülnek ki, mint a múlt században 10—25 év alatt. Budapestről folyton el van látva munkákkal, hogy a megrendeléseket alig győzik teljesíteni.

A többi között, itt látott világot a 48 oldalra terjedő ily című füzet: „*Diurnale*, nutu Illmi ac Rdmi Dni *Josephi Hermann*, Electi Episcopi Ansariensis, Praepositi Maioris, et Canonici C. E. Vaciensis, in usum Ven. Capituli Vaciensis editum. Vacii, Typis Sodalit. ad promov. industriam surdom. initae. 1872.“ — E nyomdából került ki Ráth Mór kiadásában „*Twist Olivér*.“ Irta Boz (Dickens), angolból fordítva, Vác, 1872. — *Utolsó Mohikán* 1873. — Friebeisz Ferencz: „*Szépirodalmi Csarnoka* 1870—1875-ig. — Aigner Lajos: *Tankönyvek* 1872—1873. — *Karcsú Antal Arzén: A lélek napi tápja*. A keresztény szellem fölélesztése, ápolása s megszilárdítására, a szentírás, szentatyák, szentek és egyéb jámborok műveiből szerkesztve. 1873. — Ugyanattól: *A fényűzés veszélyei*. Németből szabadon, bővitve és alkalmazva magyaritá a nevezett. 1873. — *A magyar nemzeti színház könyvtára* 1873. — Mehner Vilmos *Regény-Csarnoka* 1872—1875. — „*A szent út*“ című keresztúti ájtatosság könyvecskéjét is kiadta és kinyomta e társulat 1871-ben, 1873-ban pedig a Kámánházy váci püspök ő mlgról nevezett, a váciai kedves „*Ima- és énekes könyvét*“ a régi alakban. — A magyar kormány részére is dolgoznak többször e nyomdában. — 1874-ben itt jelent meg: „*Ötvennégy év Hontvármegye történetéből* 1820—1874-ig, 310 lap. Gyürky Antaltól. — Történetekkel felvilágosított *Egyházi beszédek* Magyar- és Erdélyország minden búcsú-napjára. Irta Huszár Károly esperes-pléb. II. kötet. Vác 1874.

Friebeisz F. Szépirodalmi Csarnokán kívül itt nyomtatnak egyéb lapok is, mint a „*Divat*“, „*Népkertésze*“, „*Vác*“, már a 6-dik évfolyamban, itt nyomattak a már megszűnt „*Gömöri lapok*“ is. — *Éliássy Gyula* ügyvéd úr szerkesztése mellett itt kezdett nyomtatni a „*Vác*“ című helyi és vidéki érdekű heti-lap, mely IV-dik folyamában a városi hatóság közlönyévé emeltetvén, azt 300 frttal segítette. Ezen ügyvéd ur tulajdonképpen a *Robonyi Géza* úr által egy évig szerkesztett „*Váci lapok*“-at vette át, mely címet „*Vác*“-ra változtatva, ezt 1½ évig szerkesztette. Utána e lap szerkesztője *Tariczky Ferencz* siketnéma-intézeti tanár úr lön *Kalamus* munkatársal, s vitte a lapszerkesztést ¾ évig, mely után *Tariczky* úr

helyére *Serédy Géza* úr lépett, ki jelenleg is dicséretes, kitartó buzgalommal vezeti a lapot. — E nyomdában jelenik meg *Atyimovits Péter* mohácsi születésű siketnéma, nyomdai segéd, szerkesztése mellett a „*Siketnémák lapja*,“ a siketnémákat és ügyük barátait érdeklő havi folyóirat minden hó közepén 8-dr. féliven. Az 1. szám 1875. januárban jelent meg, s idáig 6 szám hagyta el a sajtót. Kiadó-tulajdonos a nevezett szerkesztő úr.

E nyomdából került ki a jelen, 1875-dik évben Vajda Viktortól: *Kölcsény élete*, 325-nél több lapon, oly szépen kiállítva, hogy mi kívánni valót sem hagy hátra, és épen most van a sajtó alatt itt *Lévay István* eperjesi tanár úr görög-magyar és magyar-görög szótára. Azonban a hely szűk volna e nyomda valamenynyi termékei elsorolására, csak annyit jegyzünk meg, hogy e nyomda termékei csin és izlés tekintetében bátran és bizton kiállják a versenyt még az ország fővárosa hírnevesebb sajtóival is. — A nyomda könyvtára már mintegy 300 kötetre tehető. — Azonban, noha oly szép virágzásnak indult e nyomda, mégis a sajuos pénzvisszonyok, némely e társra kedvezőtlenül ható körülmények eredménye az lőn, amint már jóval előbb is gyanítani lehet, hogy a siketnémák iparintézetének öszmüködő társulata, mely, a mint már említők, működését 1869. ápril végén kezdte a könyvnyomda- és könyvkötődével, s később kiterjeszkedni akart a graphicus művekre is, de ez a részvényesek egyenetlenkedésén megghiúsult, végre a jelen 1875-ki május 8-kán megszűnt, és a könyvnyomdát a könyvkötészettel együtt átvette a fönt tisztelt *Serédy Géza* úr e cég alatt: „*Siketnémák iparintézete Vácson*,“ mely folyton megmarad, míg a derék *Fekete-Serédy-család* létezik. Az új tulajdonosnak e sorok írója és minden őszinte tisztelői, azt kívánják, miszerint az ő nemes és buzgó törekvései mellett, ezen oly jó hírre jutott derék intézet mindinkább és inkább virágozzék ezen nemes ősi város, és a kedves magyar haza szellemi élete emelése és dicsőre!

*

*

*

Hogy e gazdag történelmű városban meglehetősen lendületnek indult újabb időkben a szellemi törekvés és előrehaladás, mutatja ama körülmény is, miszerint itt még egy másik nyomda is szépen futja pályáját. Ennek birtokosa, a tulajdonképeni *első könyvkereskedő Váczott Spitzer Miksa úr*, ki itt *Atlasz* nevű, szintén izraelita társával mintegy 9—10 év előtt a Vadkerti-féle házban nyitott könyvkereskedést, melyet nem-sokára saját *czége* alatt kezdett vinni s 1872-ben könyvnyomdát is sietett állítani könyvkötődével együtt. Az előbbiben egy ideig a főntebb dicsérettel említett *Delinger* úr egyik jeles készülségű tanítványa, a váczi születésű *Nagy Ferencz* volt a művezető; gyermek-korában *Pleszl Lipótnál* is tanult. Meghalt Váczott élte 25-dik évében sorvadásban 1873-ban. Mikép már említők, birunk tőle egy: „*A váczi könyvnyomda története*“ című értekezést, mely a fiatal embernek, úgy látszik, első irodalmi kísérlete volt, s szűk irodalmi látkörre mutat. E nyomda előbb a Hanulik-féle új szögletház melletti épületben volt elhelyezve, jelenleg pedig a sáros-utczában létezik a könyvkereskedéssel együtt, melynek a mostani, keletkezte óta már harmadik helye. E nyomdában 1betűszedő, 1 gépmester, 3 tanoncz foglalkozik az 1 gyors s két kézi sajtó körül, melyek egyike csak látogatójegyek kinyomására használtatik.

E nyomdában kezdett megjelenni a „*Vác-vidéki lap*,“ társadalmi és közgazdasági heti közlöny, mely ma már a harmadik évfolyamot járja. Első szerkesztője volt *Félix Mihály* sződi jegyző és kántor. Megjelenni kezdett e lap az 1873-diki év elején, melynek aztán, az említett úr a szerkesztéssel felhagyván, az ügyes tollú journalista *Ompolyi* úr lőn a vezetője. Nyomatik 350 példányban. Kiadó és laptulajdonos Spitzer Miksa úr, valamint az 1875-ben alapított „*Magyar Jegyző*“ című lap is ő a nála nyomatik. *Ompolyi* úr pedig ennek is szerkesztője. Ez 450 példányban kerül ki hetenként a sajtó alól és érdekesen változatos tartalmánál fogva nagyobb elterjedést érdemelne. Ugyancsak Spitzer Miksa úr nyomdájából került ki 1873-ban a nevezett jegyző úr által szerkesztett „*Látcső*“ című heti-lap, mely a magyar helyesírást is derekasan pofozó rossz nyelvezete mellett oly, minden szentet, religiót, egyházat berandító cikkeket hozott, hogy azok olvasása még a kevesbbé vallásos érzelmű embert is undorral töltötte el és *Guttenberg* dicső találmányának diszét épen nem emelte! Csakhamar megérdemlett sorsa az lőn, hogy meg-

szünt Végre Spitzer ur volt tulajdonosa az 1872-ben a siketnémák iparintézeti nyomdájában megjelent, *Forster Jó-zsef* úr által szerkesztett „*Közbiztonság*“ czimű lapnak is, mely előbb a nevezettnek szerkesztése alatt Pesten jelent meg. E lap azonban egy évnegyedi tengődés után Váczott szintén megszűnt.

Mint az előadottakból kitűnik, a vállalkozó szellemű Spitzer úr nyomdája is szép tevékenységnek örvend, folyton lévén munkája. Kiállításaival megelégedhetni és könyvkötészete is pártolásra érdemes.

* * *

Minélinkább virágoznak valamely városban az ily intézetek, annál fényesebb jeleit és bizonyítékait birjuk azokban a nagyratörekvő szellemi emelkedettségnek; és ez az, mit mi e város részére hön óhajtunk. Adja a jó Isten, hogy évek múltán mások még dúsabb vonásokkal ecsetelhessék ezen ősi, nemes város ily intézeteinek virágzó és pezsgő működését!

Kútfők: Ferenczy-Danielik: *Magyar Irók életrajz-gyűjteménye*, Pest 1856., 1858. — Pauer János: *Az egyházi rend érdeme Magyarországon*, Székesfehérvár 1847., — Lányi-Knauz: *Magyar egyház történelme*, Esztergom 1866., 1869., — Dr. Lányi Károly: *Magyar cath. Clerus érdemeinek történetigazolta emléke*. Pozsonyban 1848., két kötetben. — Nagy Ferencz: *A váci könyvnyomda története*, megjelent a pesti „*Typographia*“ czimű nyomdászati lap IV. folyamában, 1872-ben a 15., 19., 21. és 24-dik számokban. — *Vác város tanácsulési Jegyzőkönyvei* 1780., 1781., 1793 és 1796., stb. 1802—1835-kig. — A sz. ferenczrendi váci kolostor e sorok írója által 1866-ban készített könyvtári nagy Jegyzőkönyve, melyben sok, Váczott megjelent művek czimei olvashatók. stb. stb.

Kevesebb kútfők nyomán 1873. jul. 1—7-kig megírtam a váci könyvnyomda történetét rövidebben, mely a „*Vác-vidéki lapok*“ tárcájában néhány számon át 1873-ban közölte-tett, mint a szerző „*Vác története*“ czimű, éveken át írás alatti nagy művéből előizelítő mutatóvány. Azonban a föntisztelt *Sc-rédy Géza* úr által fölhivatván, hogy a váci nyomdai szabadalom százados évfordulója ünnepélyére ezen értekezést ki-

adásra átengedném, e szíves fölhivás alkalmúl szolgált nekem arra, hogy bővebb kutatás és búvárlat után a nevezett százados ünnepélyre, mely a közbejött akadályok miatt jun. 23-ka helyett csak jul. 11-én tartathatott meg, ezen 1875-ki jun. 24—30-kig a föntebb kitett kútfők nyomán Vác város könyvnyomdászata történetét terjedelmesebben megírván, azt e füzetben veszi a tisztelt közönség.

Isten velünk!

Áldás hazánkra!

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

1. Ambró Ferencz Ignácztól Gottlieb Antalig.
 2. Gottlieb Antaltól Plöszl Lipótig.
 3. Plöszl Lipóttól a siketnémák iparintézete összműködő társulatáig.
 4. A siketnémák iparintézete összműködő társulata keletkeztétől
korunkig.
-

Országos Széchényi Könyvtár